

فرهنگ و هنر ایران

لغو یک مراسم رونمایی؛ چرا نام احمد شاملو هنوز در جمهوری اسلامی حساسیت برانگیز است؟

رادیو فردا

۱۳/مرداد/۱۴۰۵

احمد شاملو برای دهه‌ها یکی از شناخته‌شده‌ترین روشنفکران منتقد قدرت بود و علاوه بر شاعری، فعالیت‌های دیگری مثل ترجمه، روزنامه‌نگاری، فرهنگ‌نویسی و فعالیت‌های اجتماعی، تصویری فراتر از یک شاعر صرف از او ساخت

بیش از ربع قرن از درگذشت احمد شاملو، شاعر بزرگ ایرانی، می‌گذرد اما نامش همچنان در کانون حساسیت‌های فرهنگی و امنیتی جمهوری اسلامی است و ممنوعیت‌ها و محدودیت‌ها در مورد او و آثارش ادامه دارد.

در فاصله تنها چند روز، دو رویداد مرتبط با شاملو با ممنوعیت روبه‌رو شد؛ نخست، جلوگیری از برگزاری مراسم سالگرد درگذشت او بر مزارش در امامزاده طاهر کرج و سپس لغو مراسم رونمایی از مجموعه هفده جلدی «فریادهای عاصی آذرخش» که تازه‌ترین آثار منتشرنشده این شاعر را در بر می‌گیرد.

شخصیت و آثار این شاعر چه ویژگی‌ها و پیام‌هایی دارد که از یک سو، حکومت را نگران و از سوی دیگر، نسل‌های جوان را به خود جذب می‌کند؟

مجموعه جدید درباره شاملو چیست؟

«...قصه نیستم که بگویی
نغمه نیستم که بخوانی
صدا نیستم که بشنوی
یا چیزی چنان که ببینی
یا چیزی چنان که بدانی
من درد مشترکم مرا فریاد کن...»

کتاب «فریادهای عاصی آذرخش» که عنوان فرعی آن «مجموعه آثار منتشرنشده و پراکنده احمد شاملو در مطبوعات دوران مختلف» است، به مناسبت صدمین سالروز تولد این شاعر که آذرماه پارسال بود، منتشر شده است.

این کتاب، پروژه‌ای پژوهشی بود و پس از سال‌ها جست‌وجو در آرشیوهای مطبوعاتی و اسناد شخصی این شاعر به دست آمده است. این مجموعه در هفده دفتر، بخش بزرگی از نوشته‌های منتشرنشده یا پراکنده شاملو را برای نخستین بار در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد؛ از شعرها، داستان‌های تألیفی و ترجمه‌ها گرفته تا سخنرانی‌ها، گفت‌وگوها، مقاله‌ها، نامه‌ها، نمایشنامه‌ها، گفتار متن فیلم و یادداشت‌های ادبی و اجتماعی.

تینوش نظم جو، مدیر انتشارات «ناکجا» در پاریس، درباره این کتاب به رادیو فردا می‌گوید: «این‌گونه آثار نایاب اهمیت دارد. ما در ایران کمتر عادت داریم که آثار حاشیه‌ای و پیرامونی نویسندگان بزرگ را نیز در اختیار داشته باشیم و بخوانیم. در حالی که در غرب این اتفاق بسیار رایج است».

او می‌افزاید: «در غرب، درباره یک نویسنده بزرگ، همه یادداشت‌ها، نامه‌ها، دست‌نوشته‌ها و حتی روابط و مکاتباتش منتشر می‌شود تا اگر کسی بخواهد شناختی عمیق و کامل از آن نویسنده پیدا کند، بتواند همه آثار و اسناد مرتبط با او را در کنار هم ببیند».

چرا مراسم رونمایی کتاب لغو شد؟

قرار بود مراسم رونمایی «فریادهای عاصی آذرخش» هشتم مرداد در کتابفروشی چشمه البرز در کرج برگزار شود و دو روز بعد نیز مراسم دیگری در تهران برگزار شود. اما ناشر اعلام کرد که مجوز برگزاری این برنامه صادر نشده و مراسم لغو شده است.

این خبر به سرعت در شبکه‌های اجتماعی بازتاب یافت و موجب شد که معاونت امور فرهنگی وزارت ارشاد با انتشار بیانیه‌ای بکوشد لغو این مراسم را توجیه کند.

وزارت ارشاد ادعا کرده که علت لغو مراسم صرفاً رعایت نشدن «مراحل قانونی لازم از مراجع ذیصلاح» بوده است. این در حالی است که برگزاری مراسم کتاب در یک کتابفروشی یا انتشاراتی معمولاً مستلزم دریافت اخذ مجوز از وزارت ارشاد نیست.

جلال علوی‌نیا، مترجم ساکن پاریس که آثار شاعران معاصر فارسی از جمله شاملو را به زبان فرانسه ترجمه کرده، به رادیو فردا می‌گوید: «از همان ابتدای انقلاب، شاملو یگانه روشنفکر شناخته‌شده و محبوب مردم و یکی از سرسخت‌ترین و پایدارترین منتقدان و مخالفان رژیم پادشاهی و جمهوری اسلامی بود».

او می‌افزاید: «اگر جمهوری اسلامی از رونمایی نوشته‌های منتشرنشده احمد شاملو که از خود نهادهای حکومتی اجازه نشر گرفته است، هراس دارد، این خود حاکی از نفوذ و موقعیت احمد شاملو به عنوان یکی از بزرگ‌ترین شاعران معاصر است».

آقای نظم‌جو نیز در این زمینه می‌گوید: «احمد شاملو در هر دو دوره، هم در رژیم پیشین و هم در نظام فعلی، چهره‌ای شناخته‌شده بود. همان‌طور که می‌دانید، معروف بود که هرگاه وارد یک مجله یا تحریریه می‌شد، این تصور وجود داشت که آن مجله یا تحریریه بسته خواهد شد و در بسیاری از موارد نیز همین اتفاق می‌افتاد».

او می‌افزاید: «این حساسیتی که همه نظام‌های دیکتاتوری نسبت به شعری مانند شعر شاملو داشتند، به دلیل صراحت و رک‌گویی او بود؛ به دلیل این‌که شاعری متعهد بود و بر این تعهد خود اصرار داشت. شاملو به عنوان نویسنده و شاعر، همواره دست به افشاگری می‌زد؛ یعنی چهره واقعی و کریه دیکتاتور و مستبد را نشان می‌داد، نقاب از چهره‌اش برمی‌داشت و آن را در برابر مردم آشکار می‌کرد».

به عقیده این مترجم و ناشر، به دلیل همین ویژگی شاملو، در نظام جمهوری اسلامی و حتی نزد رهبر پیشین آن، نسبت به شاملو «نوعی کینه و نفرت» دیده می‌شود. نظم‌جو با اشاره به تحولات اخیر در ایران، تاکید می‌کند: «حدس من این است که با توجه به "جریحه‌دار شدن" این جریان در پی اتفاقات اخیر، متأسفانه عرصه برای کسانی که برای مردم اهمیت و تأثیرگذاری دارند، مانند احمد شاملو، و همزمان حکومت نسبت به آن‌ها کینه دارد، بیش از پیش محدود خواهد شد».

چرا مراسم امامزاده طاهر لغو شد؟

پیش از لغو مراسم رونمایی کتاب، کانون نویسندگان ایران از لغو برگزاری مراسم بیست‌وششمین سالگرد درگذشت شاملو در امامزاده طاهر کرج در روز دوم مرداد خبر داده بود.

این نهاد صنفی نوشت: «نیروهای امنیتی پیش از این نیز با ایجاد محدودیت و مزاحمت برای حاضران در مراسم‌های یادبود او تلاش کرده بودند مانع از برگزاری آزادانه این مراسم شوند، اما در سال‌های اخیر این کار شکل مستقیم‌تر و گسترده‌تری به خود گرفته است».

این حساسیت حکومت که حتی مانع برگزاری یک تجمع بر مرز شاملو می‌شود، یادآور این واقعیت است که احمد شاملو تنها یکی از مهم‌ترین شاعران نوگرای زبان فارسی نبود؛ بلکه برای دهه‌ها یکی از شناخته‌شده‌ترین روشنفکران منتقد قدرت نیز بود و علاوه بر شاعری، فعالیت‌های دیگری مثل ترجمه، روزنامه‌نگاری، فرهنگ‌نویسی و فعالیت‌های اجتماعی، تصویری فراتر از یک شاعر صرف از او ساخت.

آقای علوی‌نیا می‌گوید: «در مورد این‌که شاملو یکی از بزرگ‌ترین شاعران معاصر است اتفاق نظر وجود دارد و حتی شخصیت برجسته‌ای مانند شفیعی کدکنی اعتراف می‌کند که شاملو بیش از هر شاعر دیگر شعرهای خوب دارد».

این مترجم و ناشر تاکید می‌کند: «شاملو یکی از برجسته‌ترین شاعران معاصر است که همواره به آرمان‌های اساسی زندگی خود و جامعه ایران وفادار مانده است. از همان ابتدای جوانی تا آخر پیرو گرایش سوسیالیسم باقی ماند، بدون آن‌که به دگماتیسم دچار شود یا از استالینیسم دفاع کند یا حتی به یک سازمان بپیوندد».

شاملو برای نسل جدید چه دارد؟

در دهه‌های گذشته، انتشار آثار شاملو فراز و فرودهای متعددی را تجربه کرده است. برخی آثار او سال‌ها امکان انتشار نداشتند و تعدادی از کتاب‌هایش نیز با حذف یا اصلاح بخش‌هایی منتشر شدند.

با وجود این محدودیت‌ها، شعر شاملو همچنان یکی از پرخواننده‌ترین آثار ادبی معاصر ایران باقی مانده و نسل‌های مختلف مخاطبان خود را حفظ کرده است.

نظم‌جو درباره این‌که چه ویژگی‌هایی موجب شده که آثار شاملو همچنان در میان نسل‌های جوان خوانده شود، به تجربه شخصی خود از بازگشت به ایران در سال ۲۰۰۰ اشاره می‌کند. او به یاد می‌آورد که در آن زمان، دو شاعر بیش از همه در میان نسل جوان تأثیرگذار بودند: «احمد شاملو و رضا براهنی».

این مترجم معتقد است که هر دو این شاعران از سوی جریان‌های مختلف فکری و سیاسی که در پی قدرت بودند، مورد حمله، سرکوب و تلاش برای بی‌اعتبار کردن قرار گرفتند اما اکنون، شعرهای آن‌ها همچنان خوانده و دست‌به‌دست می‌شود، زیرا هر دو شاعر صراحت، جسارت و تعهد داشتند و از نوشتن تند و انتقادی علیه قدرت هراسی نداشتند.

نظم‌جو تأکید می‌کند که آن‌ها تلاش می‌کردند قدرت را از انحصار حاکمان خارج کنند و به مردم بازگردانند؛ به همین دلیل، مفاهیمی مانند آزادی، عدالت و ادبیات همچنان باعث شده شعر و اندیشه‌شان در میان نسل‌های جدید زنده بماند.

«شاعر آزادی» کیست؟

احمد شاملو جزو شاعرانی است که به «شاعران آزادی» معروفند؛ همان‌طور که در پایان بیانیه کانون نویسندگان نیز این توصیف تصریح شده است. اما به کدام شاعر، «شاعر آزادی» می‌گویند؟

به عقیده منتقدان، شاعر آزادی شاعری است که شعرش فراتر از ادبیات، به صدای وجدان و آرمان‌های یک ملت تبدیل می‌شود؛ چنین شاعری با دفاع از آزادی اندیشه، کرامت انسانی و مقاومت در برابر استبداد، احساسات و خواسته‌های مردم را بیان می‌کند؛ مردمی که گاه امکان بیان آزادانه آن را ندارند.

از همین رو، «شاعر آزادی» اغلب به نمادهای اخلاقی و فرهنگی ملت خود تبدیل می‌شود و هرچه در میان مردم محبوب‌تر و اثرگذارتر، بیشتر در معرض بی‌مهری، سانسور و فشار حکومت‌های اقتدارگرا قرار می‌گیرد.

این مطلب بخشی از:

فراتر از خبر

فرهنگ و هنر ایران

بایگانی